

Valeh RƏHİMOV

Azərbaycan Milli Konservatoriyasının müəllimi

HACIBABA HÜSEYNOVUN SƏNƏT DÜNYASI VƏ ONUN İFA MƏZİYYƏTLƏRİ

Açar sözlər: *Muğam aləmi, Hacıbaba Hüseynov, milli üçlük, əruz vəznü.*

Zəngin Azərbaycan musiqisi, füsunkar muğam dəstgahları bu gün dünya musiqişünaslarının tədqiqat obyektinə çevrilmişdir. Bütün dünya musiqi qurumları Azərbaycan muğamını ümumbəşər musiqisinin «Şah əsəri» qəbul etmiş və YUNESKO təşkilatında əvəzsiz qeyri maddi abidələri siyahısına daxil etmişdir. Bütün bunlar Azərbaycanın birinci ledisi Mehriban xanım Əliyevanın gərgin və yorulmaz əməyi sayəsində mümkün olmuşdur.

Dilimizin zəngin söz dünyasında bir «ocaq» kəlməsi var. Bu söz yüz qanadlı, bəlkə min qanadlı bir sözdür. «Ocaq» – bir yurda, bir mülkə. müqəddəs bir yerə də deyilir. Ziyarətgahlara da «ocaq» deyilir. «Ocaq» bizim həm də şeiriyyətimiz – Qətranımız Xaqanimiz, Nizamimiz, Nəsimimiz, Füzulimiz, S.Ə.Şirvanımızdır. Muğamatımız da «ocaq»dır. Bu «ocağ»ı Məşədi İsilər, Hacı Hüsülər, Əbdülbagi Zülalovlar, «Zabul» Qasım, Keştazlı, «Şahnaz» Haşım, «Segah» İslam, Şəkili Ələsgər, Seyid Mirbabayev, Ağaseyid oğlu Ağabala, Seyyid Şuşinski, Xan Şuşinski, Sadiq Mirzə Əsəd oğlu, Qurban Pirimov, M.M.Mənsurov, Əhməd Bakıxanov, Bəhram Mansurov və daha kimlər, kimlər qaladı. Bu möhtəşəm muğam ocağını qalayanlardan biri də müqtədir el xanəndəsi əruz vəznü klassik poeziyamızı layiqincə təqdim edən qüdrətli söz sərrafı. xalqımızın sevimlisi xalq artisti – Hacıbaba Hüseynovdur. Öz səsi, gözəl ləhni, avazı ilə bu «ocağ»ı məhəbbətlə yandıranlardan biri də Hacıdır. Bizim borcumuz isə bu «ocağ»ı daha da şölələndirmək və sönməyə qoymamaqdır.

Hacıbaba Hüseynəli oğlu Hüseynov 1919-cu il mart ayının 15-də dənizçi ailəsində anadan olmuşdur. Dindar təbiətli Hüseynəli kişinin «çörəyi» dənizdən çıxardı və bütün külfəti dənizdən gələn bu kiçik gəlirlə dolandırardı. Atası Hüseynəlinin qarmon çalması da varmış. Hərdən

xırda-xırda qarmon çalar, oxuyar, dənizdə çəkdiyi əzab-əziyyəti azacıq da olsa, bax beləcə yüngülləşdirərmiş. Görünür sonralar bu kiçicik musiqi qabiliyyəti övlad və nəvələrinə də irsən sirayət etmişdi ki, uşaqlarından Hacıbaba xanəndə, Hüseyn Bakılı (Hüseyn Həsənov – məşhur qarmon ustası və müğənni) qarmon çalmış və Hacının nəvəsi Fatimə isə oxuyurdu.

Atasının «dəniz həyatı» sonralar öz həyatında mühüm rol oynamasa da, özünün sənətində böyük əhəmiyyət kəsb etmişdi. XX-ci əsrin iyirminci illərində Xəzərin sahili, sahil bağı təbii ki, bu cür deyildi. Hər axşamüstü dənizə çıxan qayıqlar çox yaraşlıqlı olardı. Hər qayığın öz qarmonçusu, dəfçisi, xanəndəsi olardı. Kiçik Hacının ata tərəfi elliklə dənizçi idilər. Atasının, əmisinin qayıqları vardı və hər axşamüstü dəniz gəzintisində atası, əmisi və əmisi uşaqlarına yoldaşlıq edər, çalar oxuyar və əylənərdilər. Kiçik Hacının uşaq təxəyyülündə balaca qayıqlarda oxunan «ara mahnıları» dərin iz buraxmışdı. Yaşının sonrakı çağlarında Hacıbaba elə unudulmuş xalq mahnıları və təsniflər oxuyurdu ki, özü də mat-məəttəl qalırdı ki, necə olub ki, bu mahnılar onun yadından çıxmayıb. Axı, bu mahnılar onun səkkiz, doqquz, on yaşının xatirələridir. «Durna», «Qara bax, qara», «İki gəmi gəlir Lənkəran üstə», «Bir dayan dur», «Ay ayağında məsi var»;... Bu şirin nəğmələrin sözləri də, musiqisi də XX əsrin o tayında qalıb bir yolluq itə bilərdi. Lakin kiçik Hacıbabanın iti hafizəsi o mahnıları yaşadıb bu günümüzdə gətirib çıxardıb ki, demək olar bütün çağdaş xanəndə və müğənnilərimiz qocalı-cavanlı hamı bu nəğmələri öz repertuarlarına salır, ifa edir və bizə zövq verirlər. Lakin tək iti yaddaşa çətin ki, iş aşaydı. Sonralar Hacıbabanın şairliyi, klassik şeiri gözəl bilməsi də onun dadına yetir. 50 il əvvəl eşitdiyi mahnıları yadına salır, görür ki, musiqi gözəldir, sözləri isə «canına» yatmır. Beləcə o gözəl melodiyanı dadlı, şirin və daha məntiqli, sanballı sözlərlə qovuşdurub ona yeni həyat vəsiqəsi verir. Beləliklə, ulu xalqın yaratdığı daha bir inci «bəraət» qazanır. Məsələn: «Ay duy, duy». Deyirlər onu vaxtilə adı heç kəsə bəlli olmayan el nəğməkarı fit verə-verə uzaqlaşan gəmilərə baxa-baxa oxuyurmuş. Sözləri çox bayağı idi. Odur ki, sonra daha o mahnını oxumayıblar. İntəhası, bu gözəl melodiya Hacıbaba «sığalı» görəndən sonra, yeni şəklə düşmüş, daha eşidimli və daha yapışlıqlı olub. Sənət dostlarından biri sonralar yarı zarafat-yarı ciddi, əslində tam həqiqət olan bu sözü yaxşı deyib:

– «Qardaş, təzələndirdiyin, canlandırдыңın bu mahnının savabı elə bəsdir sənə, əhsən!».

1928-1933-cü illər ərzində balaca Hacı cəmi 5 il məktəbə gedib, bir az yazı-pozu öyrənib. Mürəkkəb muğamları, əlvən klassik poeziyamız və folkloru dərindən bilən, mənalı qəzəllər yazan, geniş dünya görüşünə

malik, həm də maraqlı müsahib olan Hacıbaba Hüseynovun vur-tut cəmi 5 sinif təhsili vardı. “Hər oxuyan molla Pənah olmadığı” kimi, hər oxuyanda da belə savad az-az rast gəlinən şeydir.

Hacıbaba artıq yaşının müdrik çağında o məsum, təkrarolunmaz uşaqlıq illərini nostalji kövrəkliklə belə xatırlayır: «– Mən elə bir məhəllədə, elə bir dalanda böyümüşəm ki, ətrafımızda küçəmizdə hamı atıb-vuran adamlardı. Atam, anam, özüm namaz qılan olduğumuzdan bizə dəyib-dolaşan olmazdı. Uşaqlıqdan tez-tez xəstələndiyimdən, nənəm nəzir etmişdi ki, uşağın sağalsın, oruculuqda azan versin. Mən sağalan kimi çıxartdılar dama. Hələ «Allahu Əkbər» deməmişdim ki, başımın üstündən «tarap-tarap» 2 güllə buraxdılar. Məni tez damdan düşürdülər yerə. Ondan sonra qorxudan yenidən xəstələndim. Uşaqlıqdan o atıb-vuran dəcəl uşaqlara qoşulmamışam. Elə uşaqlıqdan kövrək sözdən tez təsirlənib gözlərim yaşla dolardı. Atam deyirdi: «– Yekə kişisən, gözünün suyunu nə axırırsan?! Pəhləvanlıq eləyir, pudluq daşları dişi ilə qaldırır, əlləri də gör nə boydadır, pələng pəncəsinə oxşayır. Nə işdi bilmirəm, bu uşaq yanıqlı söz eşidən kimi gözünün qorasını sıxıb ağlayır. Babat səsi var, ancaq bundan xanəndə olmaz. Öz oxuduğuna yarıda başlayacaq ağlamağa. Belə bazburutla belə yuxa ürək hardandı bunda? Gərək onu bir sənətə urcah eləyəm ki, bir az ürəyi bərkiyib adi ürək həddinə gəlsin. Zalım uşağı məktəbi də oxuyub başa çıxmadı, bilmirəm bunun axırı nə olacaq».

«Hacıbaba Hüseynov: – «Atam gördü ki, mənim məktəbə getməyə həvəsim yoxdur, odur ki, aparıb «Paris Kommuna»sı adına zavoda çilingərlik öyrənməyə sövq etdi. İxtisas alandan sonra həmin zavoda işləməyə başladım. 1933-cü ildən 1940-cı ilə qədər zavoda çilingərlik etdim və tokar sənətinin sirlərinə dərinlənən yiyələndim və bircə ağız belə oxumadım. Amma ürəyimdə oxuyurdum. Cahan müharibəsi başladı. Tokarlıq sənətini mükəmməl bildiyimdən «arxa cəbhədə bizə lazımdır» deyib bron verib Bakıda saxladılar. Müharibə vaxtı belə bir əmr çıxmışdı ki, kim işə 15 dəqiqədən artıq geciksə, işdən xaric olunacaq. Bir gün zavod radiosunda Zülfünün konsertini verirdilər. Konsert gedir, mən də bu səsin əsiri, ona hərisliklə qulaq asırdım. Aləm yadımdan çıxmışdı. Konsert qurtarandan sonra bircə onu gördüm ki, ey dadi-bidad işə gecikmişəm. Zavoddan çıxartdılar məni az qala tutub hərbi tribunala da vermək istəyirdilər. İki-üç ay işsiz qalandan sonra böyük xahiş, minnətlə təzədən öz yerimə bərpa olundum. Bu hadisəyə heç heyfşilənmədim də. Çünki, bu ecazkar səsə ürəkdən məftun idim.

Oxumağa 1946-1947-ci illərdən sonra başlamışam. Başlamışam deyəndə ki, hələ o vaxtlar xanəndəlik eləməirdim. Sadəcə «Not Məlik» təxəllüslü (tam adı: Fərmanov Məlik Süleyman oğlu, 1918 – 1994) bir

klarnet ustası ilə nağara çalır, kiçik məclislərə gedir, həm də pəstdən zümzümə edirdim. «Not Məlik» deyilən şəxs, sanki tar-kamandı, klarnet çalan deyildi. Muğamatı yaxşı bilirdi. Onunla heç əziyyət çəkmirdim. Hələ üstəlik ondan çox şey öyrənmişəm. Xırda-xırda həm zümzümə edir, həm də oxuyurdum. Əlbəttə, xanəndə olmayan məclisdə. Bir dəfə Məliklə Bakı kəndlərinin birində toyda idik. Bir maşın gəldi. Qurban əmi düşdü, sonra da Zülfü Adıgözəlov. Sevincimin həddi-hüdudu yox idi. Zülfü ilə də tanışlığım yoxdu. Zülfüyə deyirlər ki, bu cavanın yaxşı oxumağı var. Təvəqqe elədi ki, oxuyum. Oxuyardımı heç?! O da qalmış Zülfünün qarşısında. Qurban əmi də çox təkid elədi oxumadım. Mən hələ gəncliyimdən Zülfü Adıgözəlovun səsinə və oxumağına aşiq idim.

1938-ci ildə onun ifasında «Rast» yazılmış bir val çıxdı. O, vala qulaq asmaqdan yorulmazdım. Toy məclisində beləcə tanış oldum onunla. Zülfü o vaxtlar 12 saylı musiqi məktəbində dərs deyirdi. Bir gün məni çağırırdı yanına, xahiş etdi ki, oxuyum. Cəsarətim çatmadı onun qarşısında oxumağa.

Dedi: – Sən mənim canım, oxu! Deyirlər «Rast»ı elə mənim kimi oxuyursan. Mən Zülfünün 1938-ci ildə Qurban əminin müşayiəti ilə oxuduğu «Rast»a o qədər məftunluqla qulaq asmışdım ki, olduğu kimi yamsılayırdım. Bəli, çox tərəddüddən sonra oxudum. Çox yox ha! Elə bir ağız. Mən oxuyan kimi Zülfü axıb getdi gülməkdən.

Dedi: “– Eşitmişdim. Ancaq belə oxşada biləcəyini heç ağılıma gətirməzdim. Səsimizin tembrində də oxşarlıq vardı. Ustad xanəndə bu bənzəyişə lap heyran qalmışdı.

Bir gen yenə toyda idik. Əvvəl onu deyim ki, Bakının bir sıra kəndləri var idi ki, Zülfünün oxumağından ötrü əldən-ayaqdan gedərdilər. Məsələn: Corat, Güzdək, Bilgəh, Nardaran, Maştağa, Hövsan, Binə, Zirə və Türkan. Hətta, Zülfüyə Nardaranda, Mütəllim Mütəllimova isə Kürdəxanıda, onlara məhəbbət rəmzi olaraq içində evi olan bağ yeri bağışlamışdılar. İstər-istəməz öz-özümə sual edirəm. Görəsən hansı bakılıya Qarabağda, Şuşada, Ağcabədidə torpaq sahəsi və ya ev bağışlayıblar?! Bakı və Bakı ətrafı kəndlər onların sənətinə hörmət əlaməti olaraq heç bir sərəhəd qoymadan bunu cani-dildən etmişdilər. Halal xoşları! Min halal!!! Bəli, bu hadisə Nardaran kəndində baş vermişdi. Bir gündə iki əkiz qardaşın toy mərasimi idi. Toya Zülfü əmini dəvət etmişdilər. Mən də klarnet dəstəsi ilə gəlmişdim. Yadıma düşmüşkən onu da deyim ki, Bakı kəndlərində Zülfünü sevdiklərindən əhd eləyirdilər... oğlumuz olsun adını Zülfü qoyaq. Zülfü oxuyurdu. Nardaranın ağır, zəngin şəxslərindən biri o toyda sərpayı idi. Sən demə Zülfü ilə küsülü imiş. Barışmaq üçün bundan yaxşı məqam olmazdı ki. Kənd ağsaqqalları dedilər, get Zülfünün üzündən öp, o da getdi öpdü. Zülfü başladı oxumağa. Daha sonrasını

deyə bilməyəcəyəm, qəhər məni boğur. Zülfü hər şeyi yaxşı oxuyurdu. Ələlxüsus “Zabul segahı”. “Orta segah”da xüsusi məharəti vardı. Əliağa Vahid qəzəlinin bir beytində nahaq yerə deməyib ki,

Tarında Vahid, əgər Qurbanın məharəti var.

Dayan bir indi görək Zülfünün “Segahı” nədir?

Sonra yenə oxudu, elə bir qəzəl oxudu ki, bilmədim qəzəl hansı şairə məxsusdur. Zülfüdə qəribə bir xasiyyət vardı. Heç vaxt qəzəldə şairin adı çəkilən məqtu beytini deməzdi. Bu qəribə xasiyyət, ondakı sənət təəssübü, sənət qısqanclığı və qibtədən doğurdu. Mən də onun xasiyyətini bildiyimdən, o dəqiqə qəzəlin asan, ələlxüsus son beytlərindən birini nağaranın sağanağına yazar, səhər əlimdə olan kitabları vərəqləyib, həmin qəzəli axtardım. Bu onun sənət təəssübkeşliyi, bu da mənim üç tələbatımın yangısı. Bilmirdim bu qəzəli haradan tapmışdı

РЕЗЮМЕ

Валех Рагимов

В статье не только даются всесторонние сведения о мире искусства певца Г.Гусейнова, но и исследованы особенности исполнительского таланта певца. Философская логика раскрыта в изысканных газелях, одах, натах, мураббе, пятистишиях, тахмисах, мустазадах, баснях Г.Гусейнова, которые он сочинил, а также в таких мугамах как «Раст», «Шур», «Рахаб», «Баяти-курд» интересными фактами закреплены такие стихосложные разделы как «Ушшаг», «Масихи», «Рухил-арвах», «Мавераннахр», «Шах Хатаи», «манави», «Пахлеви», «Говхарн», «Джудай», «Какрькуку» и т.д.

Ключевые слова: Мир мугама, Гаджибаба Гусейнов, национальное трио, аруз.

SUMMARY

Valeh Ragimov

The wide information about the art world of the prominent singer H.Huseynov is given in the article, as well as new performance features have been investigated in the article. The philosophical logic power in his ghazals, odes, nats, murabbes, mukhammasessw, takhims, mustazads and fables written with delicate essence by H.Huseynov have been come to light, in the mughams “Rast”, “Shur”, “Rabab”, “Rayati-kurd” – aruzli, “Ushshag”, “Masihi”, “Ruhil-arvah”, “Mavarannahr”, “Shah Khatai”, “Manavi”, “Pahlavi”, “Govhari”, “Judai”, “Karkuki” and corners are affirmed with the interesting facts.

Key words: The space of mugam, Hajibaba Huseynov, national trio, aruz.

Rəyçilər: dosent Mirnazim Əsədullayev;
dosent Abbasqulu Nəcəfzadə.